

ДА ЛИ ЛЕЖЕЋИ ПОЛИЦАЈАЦ СПАВА ИЛИ САМО ЛЕЖИ?

Пре дванаест година, тачније 2006. године, на конкурс за најбољу нову реч који се у Хрватској организује од 1993. године и чији је циљ да се нађу одговарајуће замене „непотребним и неприлагођеним туђицама”, прву награду однела је реч – *успорник*. Чак и без дефиниције, јасно нам је да је у питању предмет који нешто или некога успорава, који служи за (не-чије) успоравање – а коме је успоравање неопходније него учесницима у саобраћају?! Управо је ова реч после тога постала скоро општеприхваћена замена за синтагму *лежећи полицајац*. И Институт за словеначки језик Франа Рамовша недавно ја на својој Фејсбук страни објавио да је добио предлог за нову реч која би заменила лежећег полицајца – *рукеж* (*rukež*).

Дефиницију *лежећег полицајца* данас не можемо наћи ни у једном речнику српског језика иако је сâм термин широко прихваћен – од саобраћајних стручњака до тестова за полагање вожње. Са семантичке стране, у питању је „вештачка препрека на коловозу којом се возачи приморавају да у циљу безбедности саобраћаја на појединим местима смање брзину возила ... тамо где се ... појављују пешаци, нарочито деца” (С. Јокић, Политика онлајн, 27. 5. 2017). У *Правилнику о техничким средствима за успоравање саобраћаја на путу* термин *лежећи полицајац* дат је под наводницима, што говори о његовој неформалној употреби, док је као термин узет *вештачка избочина*, која је и дефинисана као „техничко средство за успоравање саобраћаја конвексног профила на коловозу које ограничава брзи-

⁵⁷ Институт за српски језик САНУ
slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

ну кретања возила”. Према овом правилнику, постоје и друга физичка средства успоравања саобраћаја, а то су *платформе, плато, сужење коловоза, шуштећа трака* и сл.. У *Правилнику о техничким средствима за успоравање саобраћаја на путевима и посебним техничким средствима за заштиту безбедности деце* („Службени гласник РС”, број 41/9) терминологија је формулисана тако да је термин *вештачка изборчина* хипероним, док су лежећи полицајац (такође под наводницима), путни јастуци, платформе, платои и сл. хипоними, односно различите врсте вештачких изборчина.⁵⁸

С лексичке стране, спој *лежећи полицајац* био би лексикализована синтагма, односно јединица која је по својој структури синтагма, али се по већини осталих својих својстава приближава речима. Т. Прћић такве јединице назива фразним именицама или лексикализованим колокацијама, као што су нпр. *морски пас, слети миш, атомска бомба* итд. (в. Прћић 2011: 59).

У структури ове синтагме препознајемо глаголски прилог садашњи глагола *лежати* – *лежећи*, који је у конструкцији *лежећи полицајац* добио особине придева, тј. претрпео адјективизацију. Адјективизација је омогућена тиме што глаголски прилог садашњи означава „стално бивање у стању које је означено мотивним глаголом, што чини да се појмови уз чија имена тако употребљени гл. прилози стоје ближе одређују” (Станојчић, Поповић 2014: 176). Ово постаје продуктиван модел творбе описних придева: *текући, -а, -е (текућа вода), viseћи, -а, -е (viseћи мост), летећи, -а, -е (летећи тањир)* (И. 176), а самим тим може постати део различитих устаљених израза, нпр. *кличећи став, крстарећа ракета, пратећи вокали, светлећа реклама, седећи став* и сл. (Клајн, Пипер 2013: 255), који би могли да се посматрају као фразне именице. Чак је и облик *лежећи* обрађен као прави придев у Речнику САНУ и део је различитих устаљених синтагми као што су *лежећи положај, лежећи став* (’при коме је тело водоравно положено’), *лежећи болесник* (’који је болешћу везан за постељу, за лежај, који се одмара лежећи’) и сл.

У чему је онда проблем с *лежећим полицајцем* и има ли уопште проблема? Успоравање вожње, које је услед ових бетонских или гумених водоравних препрека неопходно уколико не желите да оштетите своје возило, возачи су вероватно у једном тренутку видели као присилно и наметнуто. Сва је прилика да је таква физичка препрека отуда и прозвана „полицајцем”. С. Јокић у чланку из *Политке онлајн* од 27. маја 2017. године каже да „овај термин није на месту, јер се на изванредан начин подсмева

⁵⁸ Консултовањем са стручњацима за саобраћај, дошли смо до закључка да се *вештачка изборчина* и *лежећи полицајац* могу третирати као синоними.

једној професији и њеним припадницима, униформисаним саобраћајцима који брину о нашем животу на улицама и путевима”, предлажући да изаберемо неку подеснију кованицу уместо *лежећег полицајца*.

Занимљиви су и коментари читалаца *Политике онлајн* који су на поменути чланак реаговали тако што су износили своје предлоге за алтернативни назив овог саобраћајног помагала. Један читалац предложио је да се *лежећи полицајац* назове *хајдук* или *путни хајдук* (с обзиром на то да чека у бусији као хајдуци), а остали предлози су: *брзинска препрека*, *контролор брзине*, *блокатор брзине*, *брзински регулатор*, *чувар деце*, *мини препрека на путу*. Други читалац је предлагао изведенице од глагола *кочити* – *кочник*, *укочник*, *искочник*, *закочник*, а трећи – *успоривач брзине возила*. У анкети коју смо поставили на Фејсбуку на страници ‘Сваког дана по једно правило из области језичке културе’ учесници су као могуће заменске речи и синтагме за *лежећег полицајца* предлагали: *успоривач саобраћаја*, *грбина*, *принудни успоривач (брзине)*, *смањивач брзине*, *командир*, *кочко*, *аутоуспоривач*, *возилоуспоривач*, *лежач*, *асфалтни статик* и сл. Изнети примери доводе нас до закључка да није једноставно наћи моноксемски назив који би био довољно семантички прозиран, те чија би употреба, у исто време, била прихватљива за формалне, као и неформалне говорне ситуације.

Такође, занимљиво је погледати како је ова физичка препрека названа у другим светским језицима, што ће нам показати и да термин *лежећи полицајац* није настао изворно у српском језику. У енглеском језику, у зависности од тога да ли смо на америчком или европском континенту и у зависности од тога на коју врсту препреке се односи, *лежећег полицајца* зову *speed bump* (буквалан превод био би ‘брзинска избочина’ или ‘избочина за регулисање брзине’), *speed hump* (‘брзинска грба или избочина’), а познати су и називи *sleeping policeman* (буквално – ‘спавајући полицајац’) и *lying policeman* (‘лежећи полицајац’). У руском језику званичан назив је *искусственная неровность* (‘вештачка избочина’) или неформално *лежащий полицейский*, слично као и у бугарском – *легал полицај* (‘лежећи полицајац’). У француском такође постоји неколико назива – *un ralentisseur* (‘успоривач’ или ‘оно што успорава’), а ту су и називи *gendarme couché* (‘спавајући полицајац’ или ‘жандар’), који више није у употреби, и *dos d’âne* (буквално – ‘магарећа леђа’). У шпанском језику у питању је *guardia dormido* (‘спавајући стражар/полицајац’) или *guardia tumbado* (‘лежећи стражар/полицајац’), док је италијански назив *dosso artificiale* (‘вештачка избочина/препрека’).

Као што видимо, премда нигде није озваничен у употреби, термин *лежећи полицајац* поприлично је распрострањен у разговорној традицији више различитих језика. Иако су могући и други називи, од којих је један

вештачка избочина, питање је да ли је *лежећем полицајцу* могуће наћи одговарајућу замену, поготово у форми једне речи (за шта су најтранспарентнији предлози *успорник*, *успоривач*, *блокатор*, *кочионик*, *избочина*, *препрека*, *принудник* и сл.). Да ли ће нека нова реч заживети и постати део активног лексичког фонда, зависи првенствено од говорника језика у ком се појавила, затим од њене распрострањености и употребе у различитим комуникативним ситуацијама и контекстима, али и од присуства те речи у различитим званичним документима који уређују одређену област или сферу деловања у којој „постоји потреба за њом”. Тренутно, рекли бисмо, *лежећи полицајац* не иде нигде – његово је место у лексичком систему српског језика чврсто осигурано.

Литература:

Живојин Станојћчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, 2014, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Иван Клајн, Предраг Пипер, *Норматива граматика српског језика*, 2013, Нови Сад: Матица српска.

Правилник о техничким средствима за успоравање саобраћаја. Правилник је објављен у „Службеном гласнику РС”, бр. 9/2014 од 30. 1. 2014. године, а ступио је на снагу 7. 2. 2014.

Правилнику о техничким средствима за успоравање саобраћаја на путевима и посебним техничким средствима за заштиту безбедности деце („Службени гласник РС”, бр. 41/09).

Света Јокић, Друго име за лежећег полицајца, *Политика онлајн*, 27. 5. 2017 <http://www.politika.rs/scc/clanak/381433/Pogledi/Drugo-ime-za-lezeceg-policajca>

Твртко Прћић, Фразне именице: и синтагме и речи, *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 59–71.

Текст објављујемо са дозволом аутора. Први пут је објављен у: *Језик данас : нова серија : Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи* 12, стр. 32–35.